

Srbac

Muž. Imam 38 godina.

Žena. Ja imam 36 godina.

Muž. Prije rata smo živjeli u S....., to je opština Srbac. U našem mjestu život je bio dobar, radilo se, moglo se zaraditi, živilo se dobro. Ja sam bio radnik i radio sam u rudniku gline, to je za keramiku.

Žena. Ja sam bila domaćica. Naše vjenčanje je bilo 1988. godine. Imala sam kuću. Kada je došo rat dobila sam djecu. Da nije zaratilo ne bi ni imala djece.

Muž. Živjeli smo sami i djeca sa nama. Pa i nije bilo lako naći dobar posao tada, al eto, moglo je se nać. Radilo se. Ko nije radio u firmi, radio je privatno. Što se standarda tiče, čovjek je živio. Eto, mi smo još pravili kuću, kućili se, nabavljali stvari, a da smo mogli ići na more i nešto drugo, to još nismo mogli. Normalno da je nako ostalo, moglo bi se normalno sve. Za sve ljude bilo je lakše živjeti tada.

Žena. Imali smo para, mogli smo nešto da kupimo u kući. Normalno, nije bilo isto i za onoga ko nije htio raditi. Ali, ko nije mogao naći posao u firmi, mogao je kod privatnika. Sada ne možeš naći ni u firmi ni privatno.

Gdje je moje mjesto skroz su okolo bila srpska mjesta. Zajedno smo išli u školu, zajedno smo radili, zajedno sve do rata tako bilo. Nije bilo nikakvih problema i nije niko gledao nikakvu razliku. Stanovništvo je bilo mješano i svi smo zajedno živili. Možda je Srba bilo isto koliko i nas, a Hrvati su bili odmah preko Save, ali oni su posebno tamo, s njima nismo se mi. Oni su bili kao i odvojeni malo više, druga republika. Svi su bili Bosanci normalno, nije nikad reko ni Srbin, ni Musliman već kaže ljudi Bosanac il tako nešto, al nije nikad bilo Srbin il Musliman.

Išli smo u Hrvatsku da bi podmjeru kupili, bilo je jeftinije nego kod nas, to je samo preko Save. I šta ja znam, slago se narod, najedanput šta je bilo, ne znam.

Muž. Kod nas je bilo mješanih brakova kolko hoćeš, više mješanih brakova, nego ovako da je Srbin uzeo Srkinju, Musliman Muslimanku, komplet iz ovog mjesta odakle sam ja, iz S.....

Najveći problemi i brige u našoj opštini su bili oko zapošljavanja, podizanja i proširenja firmi, izgradnji puteva, izgradnji opštine i to. Ljudi su živjeli i radili zajedno, bilo je dobro. Religijski dio nije bio važan dio tada.

Žena. Ko je imo više para taj je bolje živio, uvijek je tako bilo, samo što se sad više ističe, znaš. Mi na primjer, izbjeglice nemamo para. Ako nigdje još ne radiš, posebno nemaš para, a ako negdje radiš tek tolko malo.

Prije rata dok nam je Tito bio živ, mi smo znali živiti. Smjeli smo otići gdje smo htjeli, nije nas niko opljačkao, nije nas niko ubio, bili smo svoj na svom. A sad ovdje, ne smješ izać, znaš, udariće te neko, opljačkaće te neko. Nikad neće nako bit.

Da će biti rat osjetili smo još 1991. godine kad je počelo u Hrvatskoj tamo. Čim je se pošlo smirivat u Hrvatskoj, odma smo znali da će bit to i u Bosni.

Kod nas je rat počeo 1992. godine, u martu, bio baš Bajram. Počelo je kad su Srbi napali tamo Dubočac, jedno muslimansko mjesto, od Srpcu jedno 18 kilometara. Mi smo bliži Srpcu nego Dubočac. Zvanično je proglašeno 6. aprila 1992. godine. Kada su napali Dubočac, tada je počelo i kod nas.

Muž. Kada je kod nas počeo rat osjećali smo se ono napeto, već unišo strah bio u narod, šta ja znam. Ja sam još radio, onda sam dobio poziv da idem u vojsku srpsku. Nisam otišo, pobjegao sam u Prnjavor 5. maja 1992. godine. Tako sam izgubio i posao. To su bili oni počeci rata, tad sam pobjego. Bio sam godinu dana u Prnjavoru, tako da ne znam šta je se dešavalo. Tad je već palo Bijelo Brdo, pao Dubočac.

Bili smo u Prnjavoru godinu dana i onda smo se vratili. Poslije kad smo se vratili onda su me gonili na radne obaveze, išo sam u šumu. Nakon 1993. godine oterali su me na Vozuću i tamo sam bio do pada Vozuće. Kopo rovove, radna obaveza, za Srbe. Ne kao vojnik, nego kao roblje. Žena je bila sama, ja nisam dolazio možda, po tri, četiri mjeseca, a ona nije imala nikakvih primanja.

Žena. Ja sam bila kod kuće, sama sa dvoje djece i bilo je teško. 1994. godine, prije nego što će ga otjerati na Vozuću, njega su premlatili. Imala sam oto starije djetete, a mali imo dva mjeseca kad su njega premlatili. Onda su ga kasnije otjerali na Vozuću. Poslije otoga kad su njega premlatili došla su dva milicionera, došli su kao da mene provociraju, znaš. Kao, znaš kad smo ga prebili, te ovo, te ono, znaš ko je to bio, sve ne bil ja što rekla. Ja sam tada bila sama u kući. Nisu to bile bivše komšije, to su bili neki stranci. Onda su tako svašta mi govorili, balinko i tako, a ja sam samo šutila. I onda su rekli, vi trebate odavde da selite, ovo nije vaše, ovo je naša djedovina i tako to. Ja sam šutila, jer sam se bojala najviše za djecu.

Došli su i tražili su moga muža. Oni kao da nisu znali da je on na Vozućoj. Onda su došli pitati nanu, njegovu mater, ko je li on otišo na Vozuću. Pa su onda došli mene provocirat. Jedni su dole ostali, jedni vamo. Onda su tako ispitivali šta ću ja reć, šta će ovi, pa su se dole sastajali zajedno.

Onda, bilo je teško i za hranu. Nešto smo dobijali od Merhameta, vrlo malo. Srbi prvo sebe podmire pa onda nama nešto podjele. Kome niko nije slao, taj se grdno napatilo, nije imo šta da jede. Bilo je svega, samo para nije bilo, isto ko i sad.

Samo što je sad bolje zato što nije rat i nema onog straha. Ne bi više htjela to da doživim, to je užas jedan.

Muž. Na Vozućoj je bilo opasno, na primjer između linija. Imaju oni rovove svoje i sada prema muslimanskoj liniji, mi idemo i kopamo sad njima drugu liniju, druge tranšee, a oni se tako pomjeraju, i onda ako oni prave neke zamke tamo mi moramo ići da prokrčimo tamo. Bilo je minirano, bilo je opasno, ali eto, imali smo sreće. Bio sam četiri godine rob. Bio sam dvije godine na Vozućoj, a poslije kad je pala Vozuća, bili smo tamo u nekim Savićima dok nije došao kraj rata. A od 93. godine kad su me oterali, tad sam bio cijeli rat na radnoj obavezi, samo tu godinu što sam bio u Prnjavoru.

Žena. Kuću sam napustila prošle godine, 5. septembra 1996. godine. Došla su nam dva milicionera, donjeli jednu kovertu, otvorili je i pročitali da moramo izaći.

Ta je koverta bila od srpskih vlasti. Onda sam ja otišla gore u oti njihov glavni štab, raspitivala se kako bi ja mogla ostati tude, ali nikako nisam mogla. Kaže idi u Zenicu ili Sanski most, tu nek te smjeste, da bi mogla živit. I tako sam došla ovde, dalje nisam mogla. Imala sam rok tri dana da izađem i da ništa ne ne diram i ne ponese. Donijeli samo jedan mali kofer sa malo odjeće, to je sve.

Muž. Svi zajedno smo napustili kuću. Kad smo dobili taj rok, tri dana da iselimo, onda smo otišli u Banja Luku. Iz Banja Luke smo sa UNHCR-om došli ovde. Ja sam imo ličnu kartu srpsku, a žena je imala onu staru jugoslovensku. Vozio nas je UNHCR-ov autobus i niko ga nije zaustavljao.

Bilo nam je teško kad smo napuštali kuću. Neizvjesnost ona, ne znaš ni gdje ideš, ni kako ideš, svoje ostavljaš, ne znaš šta ćeš s malom djecom. Ipak je kod kuće bilo drugačije.

Žena. Kreneš, uzmeš kaput, fino prebaciš preko ramena pa ćeš vidit kako to izgleda. Da makar djece nema, pa kad kreneš ideš, sam si i gotovo. Ja kada sam došla u Zenicu nisam znala gde ću, šta ću, kud da idem, počese djeca plakat. Tad nama jedna žena, kaže idite u miliciju. I mi smo tako hodali, otišli gore u Merhamet da nam pomogne, međutim sve je bilo zatvoreno, pa smo otišli u miliciju. Dali su nam neku adresu, nemam pojma dole od nekog čovjeka, da odemo dole. Oni nas pošalju vamo.

Muž. U socijalno.

Žena. Jest, i tako da smo ovde došli, smjestili su nas i sad smo ovde. To je bilo 5. septembra 96. godine.

Muž. Mi smo istjerani iz kuće poslije rata, poslije Dejtonskog sporazuma. Mi smo istjerani, nismo izbjeglice.

Žena. S malom djecom biti u ratu, to je nešto najteže. Nisi znao ni kud ćeš, ni šta ćeš. Najgore je bilo kad pas ti zalaje. Tad misliš evo idu, ubiće me i djecu, zaklaće me. To je strepnja, živci su otišli. Nisam se naspavala dok nisam ovde došla. Ovde kad sam došla ja sam se naspavala.

Muž. Ja dok sam radio kao rob, ako je primirje i vamo, dobijali smo hranu i šta ja znam. A ako je bilo pa uznapredovali Muslimani ili ako su Muslimani nekog zarobili njihovog, onda smo znali po pet, po sedam dana ne dobit ništa za jest. Još i po noći onda moramo kopat, ne daju nam spavat. Jedne prilike, taman bio 29. novembar, i oteralo nas, a ja otišo ovako obučen. I sad ja sam onako lagano obučen, snjeg pada, hladno, ja naveče i po dani kopamo, ne daju nam jest i tako. Onda je bilo ovih komšija, Srba u njihovoj vojsci, koji nam donesu nešto. To su bili poznanici, koji su išli sa mnom u školu, koji su radili sa mnom itd...

Život je ovdje od danas do sutra, patiš se. Mislim što je najvažnije, miran je čovjek, mirno spavaš. Pomalo rastegneš ono gibire što dobiješ i eto šta ćeš. Nemaš gdje radit, gdje zaradit. Vrijeme provodimo ležeći, sjedeći, eto. Sjediš i hodaš. Situacija za poso je nikakva. Nemamo nikakvog primanja, samo ovo humanitarno što dobivamo.

Žena. Dala sam neku molbu u Mašinski fakultet, šta ja znam, da se tako zaposlim, ali ništa, nit vraćaju dokumente, nit sam zaposlena. Bilo ko od nas dvoje da se zaposli, ili ja ili on, bilo bi nam lakše živiti. A vako da kažeš bil se tjela vratit

kući, ko što moj muž skoro kaže da ne bi i ja isto tako kažem. Jer ja imam dvoje muške djece i oni će odrasti kad tad, a ja ne vjerujem u ovaj mir, ono će se opet zaratit.

Kuću sam vidjela prošle godine, išla sam u jesen. Išla sam kod nane i tako sam je vidjela sa strane. Nije srušena, dobro je, kako je unutra ne znam. Ne znam ko živi tamo.

Muž. Ne bih se vratio kući ni kada bi imao priliku. Ne bi se vratio iz tog razloga što ne bi htjeo da i moje djetе dočeka ovo što sam ja dočekao. Kako je prije bilo složno, zajedno se živilo, nije se ni na što gledalo. A onda se zaratilo i jedan drugog mrzimo. Nema šanse da bude ko onda. Drugo, nećeš više nikad dobit tamo svoj poso, od čega ću živit tamo.

Žena. Desilo se skoro tako da nas pita, bi li mi tjeli, tako da oni vide šta ja znam, da bi se mi mogli vratit kući. Ja kažem, jesmo li mi sigurni kad bi se mi vratili kući. Kaže ne znamo. E, pa šta nas onda zovete, jer mi smo tolko pripatili i sad najedanput da se vratimo. I da opet to doživimo, to ne mogu. Neću da se vratim. Bilo gdje, samo ne tamo.

Najveća teškoće i briga za nas je prvo poso, pa onda dalje. Onda bi našli sebi stan, živili bi, hranili djecu. Za dvije godine on će krenut u školu, a onda će ovaj mali za njim, eto to je sve.

Najveći medicinski problemi su živci. Ne možemo spavati, ne možeš slušat ništa da je uzbudljivo, ni tužno. Živce si izgubio.

Muž. Za sad ne možeš ništa planirat. Kad bi čovjek našo poso, onda bi mogao planirat.

Žena. Bez posla, bez para nema ništa. Da je para, posla, pa onda kasnije stan da nabaviš. Pa nabaviš šta ti treba, ovo, ono i tako. Kad bi tako to sve dobro bilo, kasnije bi možda prodali kuću i ono malo zemlje što imamo, a možda i ne bi. Možda bi ostavili djeci, možda bi se nekad to smirilo i šta ja znam.

Mi kao narod, mi bi mogli živit, mislim ono mogli smo živit. Međutim, ovi što sjede na foteljama i nemaju drugog posla, oni su nam zakuhali. Oni su nas okrenuti jedne protiv drugih, bježali su i njihovi vojnici, nisu htjeli u vojsku. Mirne ljude, jedne protiv drugih okrenule su nacionalne stranke. Političari su krivi za rat.

To i nije mogo za godinu dana isplanirat. To je planirato deset, petnest godina, kako će to da ispadne. Mi to nismo znali. Planirali su oni što nemaju drugog posla, samo sjede, razgovaraju. Isplanirali su Srbi i vamo Hrvatska, oni su to planirali najviše. Na primjer, Alija ide sa narodom šetat kroz Sarajevo, umjesto da nađe puške i da se bori.

Muž. Dobro on je smirivao, on je htjeo politički da rješi.

Žena. Ovaj narod ovde, možda ovi da se vrate iz Jajce i šta ja znam, svojim kućama, nisu ni oni sigurni, a mi da se vratimo tamo oko Banja Luke, Srbca i to, ne možemo nikad, ne možeš bit siguran. Trebalo bi il nas istrebit, il Srbe istrebit, il da se složimo. Al neće se složiti nikad, nema tu slaganja. Jednostavno da zarati i da vidimo ko je jači, ko ne bude jači nek ostupi, nemaš tu šta. A vako da se ko vrati, ne može.

Muž. Ja mislim da neće ponovo biti rat, ja mislim da će se to sredit.

Žena. Išla bi ja i u druge zemlje, što ne bi išla kad bi mogla. Samo što nemaš ti nigde mogućnosti sad da ideš. A kada bi mi neko sredio papire išla bi, u bilo koju državu.

Ma ne more u Bosni ponovo živiti sa Srbima. Neće biti ko prije i sad je to već zavađeno. Sad nas je razdvojilo, prije nas je spajalo na primjer, za nas je bilo bratstvo i jedinstvo. To se više nikad ne može napraviti. Onaj je uvijek osto Srbin, a taj Srbin je mene uvrjedio, il ako sam ja njega, znači mi nikad ne moremo više bit isti.

Kada gledam unazad u rat, i ne mislim o tom. To je najbolje da zaboraviš i nešto drugo planiraš. Nadaj se da imaš stan, kako ćeš ga namjestiti, kako ćeš se zaposliti, kako ćeš zaraditi koji dinar, kako ćeš svoju djecu da odhraniš, na to misli, a na ono se nemoj vraćati.

Muž. Čovjek ne voli o tome ni pričati, nastoji da to zaboravi. Kako je bilo, tako je bilo.

Žena. Kad bi bio ponovo rat, nedo ti bog, ja bi se objesila. Objesila bi se, ne bi više živila. Ja ne bi više tjela pričati o tome. Ne do ti bog da više bude rata. Neko je se obogatio na račun rata, a za većina ljudi je ostala bez ičega.

Identitet je važan za mene. Mi smo Bosanci, Muslimani, državljani Bosne. Sad mi nemamo državljanstva, nismo ni tamo, ni vamo. Mi izbjeglice nismo sad nigdje. Mislim da ljudi sada praktikuju svoju religiju različito nego prije rata. Mnogi su sad Muslimani postali Muslimani, a prije nisu bili, znaš. Al ne možeš ti postati Musliman ako prije nisi bio. Il budi ko dosad, il nemoj nikako.

Dobro, narod je uvidio sada, i normalno se sada svako posvećuje svom i sad je drugi sistem. Prije ti je bilo manje to. Rat je počeo da bi neko razliku pravio, a da nije bilo razlike među nama, ne bi bilo ni rata.

Ekonomska situacija nije dobra, sada nije dobra, ali svijet nastoji pomoći u tom, biće ja mislim i posla, nešto će bit.

Politička situacija u Bosni je sad dobra, ako tako ostane. Što se tiče mene, dobra je nema šta. Ne strahuješ više, nema rata, to je najvažnije.

Kada bih mogla izabrati između stare Jugoslavije i sadašnje Bosne, ja bi uzela staru Jugoslaviju, kao što smo živili, da živimo. Jer što god smo imali, što god smo stekli, to smo tamo stekli, nekad. A sad nikad ništa nećemo imati. Plate su male, nikad se povećati možda neće, i vječito ćemo bjedno živiti.

Muž. Ja bi volio vidjeti, novu Bosnu, al da živim ko što sam živio u staroj Jugoslaviji.

Žena. Moje lične želje su da imam papire i da idem u inostranstvo, tamo se bolje živi. Imaš tamo bolji život za djecu, za sebe. Jer, svoje želje ovdje ne mogu da postignem. Htjela bi poslo, htjela bi kola da imam, da lijepo živim, da odhranim svoju djecu, a ovde nemam nikakvih mogućnosti. Da mi neko ne pomogne, ja ne bi mogla živiti. Ne znam šta ti misliš.

Muž. Dobro i ja mislim tako.

Žena. Želje za Bosnu su da se pokrene Željezara u Zenici.

Muž. Ma ja, da se izgradi ko što je bilo, da se pođe raditi.

Žena. Ona je sigurno duga pet, šest kilometara i malo radnika radi. A kad bi se pokrenula bilo bi tu radnika i radnika, i para i para, a sad boga mi nema ništa. Sad je sve stalo, plate male, nigde ništa nema.

Moja poruka za čitaoce je, ne do bog da dožive ono što smo mi doživili. I nek dobro čuvaju glave, a živce ne mogu i tako počuvat, otiće im.

Muž. Da im ne bude rata i da mirno spavaju.

Žena. To je samo ukratko. To je dugo, dugo bilo.

Muž. Jer kad bi se to sve pričalo, teško je to sve ispričat u detalje.

Žena. Bila bi cjela knjiga, ovaj naš rat, naša priča, to je sve ukratko bilo. Cijela, svašta je bilo. Najviše straha i užasa. Svaki dan, dan iza dana, a najgora je bila noć. Noć je najgora bila, ali sve se nadživi.

<< Nazad